

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MILLIY O‘ZLIKNI ANGLASHNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLARI

B.Inamjanova

Namangan davlat pedagogika instituti maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23255913>

Annotatsiya. Mazkur tezisda maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy o‘zlikni anglashni rivojlantirishning pedagogik mazmuni, zamonaviy yondashuvlari va metodik imkoniyatlari tahlil etilgan. Milliy qadriyatlar, ona tili, xalq og‘zaki ijodi, milliy urf-odatlar, tarixiy-madaniy meros hamda umuminsoniy qadriyatlarni maktabgacha ta’lim jarayoniga integratsiyalash masalalariga e’tibor qaratilgan. Shuningdek, bolaga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga asoslangan, o‘yin, loyiha va integrativ yondashuvlar orqali milliy o‘zlikni anglashni shakllantirishning metodik imkoniyatlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, milliy o‘zlik, milliy qadriyat, milliy tarbiya, madaniy meros, umuminsoniy qadriyat, kompetensiyaviy yondashuv, integrativ yondashuv, o‘yin texnologiyasi, bolaga yo‘naltirilgan ta’lim.

Bugungi globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanayotgan sharoitda yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida bolaning o‘zligi, oilasi, ona tili, vatani, madaniy muhiti va atrofidagi ijtimoiy munosabatlar haqidagi dastlabki tasavvurlari shakllanadi. Shu sababli milliy o‘zlikni anglash jarayonini maktabgacha ta’limdan boshlash pedagogik jihatdan muhimdir.

O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonunida maktabgacha ta’lim va tarbiyaning asosiy prinsiplari, jumladan, ta’lim-tarbiya jarayonining bola shaxsiga yo‘naltirilganligi, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish kabi yondashuvlar belgilangan [1]. Mazkur me‘yoriy asoslar milliy tarbiyani bolaga tayyor axborot tarzida singdirish emas, balki bolaning kundalik faoliyati, muloqoti, o‘yini va tajribasi orqali shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Milliy o‘zlikni anglash maktabgacha yoshdagi bolalarda faqat Vatan, bayroq, gerb yoki milliy bayramlar haqidagi bilimlarni berish bilan chegaralanmaydi. U bolaning “Men kimman?”, “Mening oilam qanday?”, “Mening tilim va madaniyatim qanday?”, “Men yashayotgan muhitning qanday qadriyatlari bor?” kabi dastlabki savollarga faol tajriba orqali javob topishi bilan bog‘liq murakkab pedagogik jarayondir.

Milliy o‘zlikni anglash tushunchasi bolaning o‘zini muayyan madaniy va ijtimoiy muhitning bir qismi sifatida idrok etishi bilan bog‘liq. Maktabgacha yoshda bu jarayon abstrakt milliy tushunchalardan ko‘ra, bolaning bevosita hayotiy tajribasi orqali samaraliroq kechadi.

Masalan, bola oiladagi milliy urf-odatlar, ona tilidagi muloqot, milliy musiqa, xalq ertaklari, maqollar, topishmoqlar, milliy kiyimlar, taomlar, hunarmandchilik namunalari va bayramlar orqali o‘z madaniy muhitini anglay boshlaydi. Shu nuqtayi nazardan, milliy tarbiya mazmunini bolaning kundalik hayoti bilan bog‘lash zarur.

Bu borada xalq pedagogikasining imkoniyatlari alohida ahamiyatga ega. Xalq ertaklari, maqollar, topishmoqlar, tez aytishlar va xalq o‘yinlari bolaga milliy madaniyatni tabiiy va qiziqarli shaklda yetkazish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Bunday materiallardan foydalanish

28.09.2026

jarayonida tarbiyachi bolaga tayyor xulosani berishdan ko‘ra, uni savol berish, fikrlash, taqqoslash va o‘z munosabatini bildirishga yo‘naltirishi maqsadga muvofiq.

Milliy o‘zlikni anglashni shakllantirishda ona tilining o‘rni ham beqiyosdir. Til nafaqat muloqot vositasi, balki xalqning tarixiy xotirasi va madaniy tajribasini avloddan avlodga yetkazuvchi vositadir. Shuning uchun maktabgacha ta’limda bolalarning nutqini rivojlantirish bilan milliy madaniyat elementlarini o‘zaro bog‘lash mumkin.

Maktabgacha ta’limda milliy o‘zlikni anglashni rivojlantirish zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etilganda bolaning faol ishtiroki ta’minlanadi. Xususan, bolaga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga asoslangan, integrativ va o‘yin orqali ta’lim berish yondashuvlari ushbu jarayon uchun metodik asos bo‘la oladi.

Takomillashtirilgan “Ilk qadam” milliy o‘quv dasturida zamonaviy pedagogik yondashuvlar, ilg‘or xalqaro tajriba va milliy qadriyatlarni uyg‘unlashtirishga e’tibor qaratilgan. Dasturda bolaga yo‘naltirilgan ta’lim, o‘yin asosida ta’lim, izlanish va tadqiqotga asoslangan faoliyat, muloqot, hamkorlik, ijodkorlik hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish ustuvor yo‘nalishlar sifatida qayd etilgan.

Bolaga yo‘naltirilgan yondashuvda tarbiyachi milliy qadriyatlarni bir tomonlama tushuntiruvchi emas, balki bolaning fikrlashi va shaxsiy tajribasini rivojlantiruvchi pedagog sifatida faoliyat yuritadi. Masalan, “Mening oilamning qadriyati”, “Bizning mahallamiz”, “Milliy liboslar”, “O‘zbek xalq ertaklari” kabi mavzularda bolalarning o‘z oilasi va tajribasidan foydalanish mumkin.

O‘yin asosidagi yondashuv maktabgacha yosh xususiyatlariga eng mos vositalardan biridir. “Mehmon kutamiz”, “Do‘kon”, “Mahalla”, “Hunarmandlar ustaxonasi”, “Milliy bayram” kabi rolli o‘yinlarda bolalar milliy madaniyat elementlarini amaliy faoliyatda o‘zlashtiradilar. Bunda tarbiyachi o‘yin mazmunini milliy qadriyatlar bilan boyitadi.

Integrativ yondashuv esa milliy tarbiyani alohida mashg‘ulot doirasida emas, balki nutq rivojlantirish, badiiy ijod, musiqa, atrof-muhitni o‘rganish, ijtimoiy-hissiy rivojlanish va o‘yin faoliyati bilan bog‘lash imkonini beradi. Masalan, “Navro‘z” mavzusini o‘rganishda bolalar bayram tarixi haqida sodda tasavvur olishi, milliy qo‘shiqlarni tinglashi, sumalak va boshqa an’anaviy taomlar haqida suhbatlashishi, milliy bezaklar rasmini chizishi va mavzuga mos rolli o‘yinda ishtirok etishi mumkin.

Kompetensiyaviy yondashuv milliy qadriyatlarni faqat bilish emas, balki ularni kundalik xulq-atvorda namoyon qilishga yo‘naltiradi. Masalan, kattalarga hurmat, kichiklarga g‘amxo‘rlik, mehmondo‘stlik, o‘zaro yordam, tabiatga ehtiyotkorlik kabi qadriyatlar bolaning real faoliyatida namoyon bo‘lishi kerak.

Zamonaviy maktabgacha ta’limda milliy o‘zlikni shakllantirish jarayonini boshqa xalqlar madaniyatidan ajratib qo‘yish emas, balki milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligini ta’minlash muhimdir. UNESCO materiallarida ham erta bolalik ta’limidan boshlab madaniyat va san’atdan foydalanish ijodkorlik, ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalar, madaniy xilma-xillikni qadrlash va mahalliy hamda global muammolarni tushunishni rivojlantirishga xizmat qilishi ta’kidlangan [5].

UNESCOning ta’lim mazmunini rivojlantirishga oid materiallarida mahalliy bilim va madaniy merosni umuminsoniy qadriyatlar bilan bog‘lash, ta’lim mazmunini bolaning madaniy kontekstiga moslashtirish muhimligi qayd etiladi [6].

Shundan kelib chiqib, maktabgacha ta’limda “milliylik yoki globallik” qarama-qarshiligini yaratish emas, balki “milliylik + umuminsoniylik” tamoyili asosida tarbiyaviy mazmunni tashkil

etish maqsadga muvofiq. Masalan, mehmondo‘stlik milliy qadriyat sifatida o‘rganilar ekan, u bilan birga boshqa xalqlarga hurmat, bag‘rikenglik va madaniy xilma-xillikni qadrlash tushunchalari ham shakllantiriladi.

Bu jarayonda milliy o‘zlikni anglash bolaning boshqa madaniyatlarni inkor etishi emas, aksincha, o‘z madaniyatini anglagan holda boshqa xalqlarning madaniyatiga hurmat bilan munosabatda bo‘lishini ta’minlashi kerak.

Maktabgacha ta’lim tashkilotida milliy o‘zlikni anglashni rivojlantirish uchun quyidagi metodik mexanizmlardan foydalanish mumkin:

Birinchidan, milliy mazmundagi hikoya va ertaklardan foydalanish. Bunda tarbiyachi ertak mazmunini shunchaki qayta hikoya qildirish bilan cheklanmay, “Qahramon nima uchun bunday qildi?”, “Sen uning o‘rnida bo‘lganingda nima qilarding?” kabi savollar orqali bolaning mustaqil fikrlashini rag‘batlantiradi.

Ikkinchidan, milliy o‘yinlardan foydalanish. Harakatli va rolli xalq o‘yinlari orqali bolalarda hamkorlik, o‘zaro yordam, qoidalarga rioya qilish va jamoada faoliyat yuritish ko‘nikmalari shakllanadi.

Uchinchidan, “oilaviy qadriyatlar” metodidan foydalanish. Bolalar o‘z oilasida mavjud bo‘lgan an‘analar haqida suhbatlashadi, rasmlar olib keladi yoki kichik hikoyalar tuzadi. Bu bolaning oilasi va madaniy muhitiga nisbatan ijobiy munosabatini mustahkamlaydi.

To‘rtinchidan, milliy madaniyat markazlarini tashkil etish. Guruhdagi rivojlanish markazlaridan birida milliy buyumlar, hunarmandchilik namunalari, xalq amaliy san‘ati elementlari, milliy musiqa asboblari tasvirlari va xalq ertaklari asosidagi materiallardan foydalanish mumkin.

Beshinchidan, loyiha faoliyatini joriy etish. Masalan, “Mening mahallam”, “Milliy hunarmandchilik”, “O‘zbek xalq ertaklari”, “Oilamiz an‘analari” kabi kichik loyihalar bolalarning izlanishi, savol berishi, kattalar bilan hamkorlik qilishi va o‘z fikrini ifodalashiga imkon yaratadi.

Bunday yondashuv milliy tarbiyani faqat tarbiyachining tushuntirishi bilan emas, bolaning ko‘rishi, eshitishi, his qilishi, bajarishi, muloqot qilishi va refleksiya qilishi orqali tashkil etishga imkon beradi.

Milliy o‘zlikni anglashni shakllantirish faqat maktabgacha ta’lim tashkilotining vazifasi emas. Bola milliy qadriyatlar bilan, avvalo, oilada tanishadi. Shu bois tarbiyachi va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik mazkur jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Ota-onalar bilan “Oilamiz an‘analari”, “Bolaligimdagi xalq o‘yinlari”, “Buvimning ertaklari”, “Milliy taomlarimiz” kabi loyihalarni tashkil etish mumkin. Bunda ota-onalar bolaning ta’lim-tarbiya jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Shuningdek, bolalar bilan milliy bayramlar, oilaviy an‘analar, mahalla hayoti va xalq hunarmandchiligi haqida suhbatlar tashkil etish, mahalliy madaniy ob‘ektlarga kichik sayohatlar uyushtirish ham samarali metodik vosita bo‘la oladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy o‘zlikni anglashni rivojlantirish uzluksiz va tizimli pedagogik jarayon bo‘lib, u bolaning o‘z oilasi, ona tili, milliy madaniyati, urf-odatlar va Vataniga munosabatining bosqichma-bosqich shakllanishini nazarda tutadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mazkur jarayonni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan boyitish milliy tarbiyaning mazmun va shakllarini yangilash imkonini beradi. Ayniqsa, bolaga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga asoslangan, integrativ va o‘yin asosidagi yondashuvlar maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlariga mos keladi.

28.09.2026

Milliy qadriyatlarni zamonaviy ta’lim texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirishda asosiy e’tibor bolaga tayyor ma’lumot berishga emas, balki uning milliy-madaniy tajribani faol o‘zlashtirishi va kundalik faoliyatida namoyon etishiga qaratilishi lozim. Shu bilan birga, milliy qadriyatlarni umuminsoniy qadriyatlar, madaniy xilma-xillik, hamkorlik, bag‘rikenglik va ijtimoiy-emotsional rivojlanish bilan bog‘lash zamonaviy maktabgacha ta’limning muhim metodik yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonuni. 2019-yil 16-dekabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 28-yanvardagi qarori bilan tasdiqlangan “Uzluksiz ta’lim tizimida yoshlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish dasturi”.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 802-son qarori. “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti”. 2020-yil 22-dekabr.
4. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. Takomillashtirilgan uchinchi nashr. 2026.
5. Xolmatova A. Maktabgacha ta’limda madaniy qadriyatlarga hurmat hissini shakllantirish metodikasi. // Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. 2025.
6. Rao N., Yang Y., Bala M. Early Childhood Care and Education: Landscape Review 2010–2022. UNESCO, 2024.
7. UNESCO Framework for Culture and Arts Education. UNESCO, 2024.
8. Endogenous Curriculum and Universal Values. UNESCO-IBE, 2024–2025.